

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΑΝΟΙΚΤΑ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

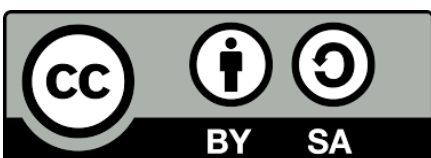

Τίτλος Μαθήματος: Ιστορία της Εκπαίδευσης Ι «Η εκπαίδευση στον μακρύ 19ο αιώνα 1774-188»

Ενότητα: Για το βιβλίο Η Μεταρρύθμιση που δεν έγινε, του Αλέξη Δημαρά

Διδάσκων: Αναπληρωτής Καθηγητής Χ. Αθανασιάδης

Τμήμα: Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΞΑΝΑΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΟΥ ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

Η μεταρρύθμιση του πνεύματος και το πνεύμα της μεταρρύθμισης

«Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε» του Αλέξη Δημαρά (στο εξής: *Μεταρρύθμιση*) εκδόθηκε στα 1973-74 και θεωρείται η πρώτη έγκυρη -και κλασική πλέον- ιστορική μελέτη για τη νεοελληνική εκπαίδευση. Εκκινώντας από τις κατακτήσεις του θετικισμού η *Μεταρρύθμιση* ανασυνθέτει το εκπαιδευτικό παρελθόν αντλώντας από μία εντυπωσιακή σε όγκο και ποικιλία συγκομιδή τεκμηρίων. Μία ποσοτικά ισχνή (68 μόλις σελίδων) αλλά νοηματικά πυκνότετη σύνθεση, εδράζεται σε ένα ογκώδες (630 σελίδων) σώμα τεκμηρίων παρέχοντας στον αναγνώστη τη δυνατότητα διαρκούς ελέγχου και πολλαπλών προεκτάσεων.

του Χάρη Αθανασιάδη*

Κεντρικός σκοπός της *Μεταρρύθμισης* «είναι να παρακολουθήσει την εξέλιξη των πραγμάτων όσα σχετίζονται άμεσα με τα βασικά χαρακτηριστικά του [εκπαιδευτικού] συστήματος» (τόμ. Α', σελ. 10'). Με την ει-

σαγωγική αυτή φράση ο Δημαράς ανιχνεύει ήδη τα όρια του θετικισμού εφόσον χαράζει έναν κεντρικό άξονα που καθοδηγεί την επιλογή, την ταξινόμηση και την κριτική ανάγνωση των τεκμηρίων και δομεί εν τέλει την όλη σύνθεση. Ένα επόμενο βήμα, η ρητή παραδοχή των πολλαπλών δεσμών του παρελθόντος με το παρόν και το μέ-

λον, εισάγει τη μελέτη στις τροχιές της νέας ιστορίας. Η ανάγνωση του παρελθόντος στη Μεταρρύθμιση εκκινά συνειδητά από τις στοχεύσεις του παρόντος και αντλεί από τις προσδοκίες του μέλλοντος: «[χρειάζεται] από τη μια μεριά να προσδιορισθούν με ακρίβεια οι συγκεκριμένες επιδιώξεις για το μέλλον, κι από την άλλη να γίνουν μια προσεκτική ανατομή των χαρακτηριστικών και των προβλημάτων του παρόντος» (Α', ιζ'). Η ανατομή του παρελθόντος επιχειρείται με επιστημοσύνη, όχι όμως χάριν της επιστήμης, αλλά διότι «έτσι φθάνει κανείς φυσιολογικά στην αναζήτηση των θεμελίων στα οποία στηρίζεται εκείνο που πρέπει να αλλάξει» (Α', ιζ').

Τα προγενέστερα της *Μεταρρύθμι-*

Αλέξης Δημαράς: Η πορεία ως τη Μεταρρύθμιση

Ο Αλέξης Δημαράς γεννήθηκε στην Αθήνα το 1932. Γιος του Κ. Θ. Δημαρά, μεγάλωσε σε ένα σπίτι όπου μπαϊνοβγαίνουν οι πλέον διακεκριμένοι εκπρόσωποι της γενιάς του τριάντα. Αυτή η πολιτικά φιλελεύθερη και λογοτεχνικά στρατευμένη στο δημοτικισμό λόγια μερίδα της αθηναϊκής αστικής τάξης, όρισε ευθύς εξαρχής τις νοητικές συντεταγμένες του Αλέξη Δημαρά. Η πολιτισμική σκευή της οικογένειας, ωστόσο, κάθε άλλο παρά βρήκε τη συνέχειά της στο σχολείο του, το Κολέγιο Αθηνών (1943-48), έτσι που στα δύο τελευταία χρόνια των γυμνασιακών σπουδών (1948-50), ο νεαρός Αλέξης Δημαράς προτίμησε, μετά από σύσταση του Παπανούτσου, να μεταγραφεί στο 10ο Γυμνάσιο Αρρένων Αθηνών στους Αμπελοκήπους. Διευθυντής ήταν εκεί ο αξιόλογος Θ. Παπακωνσταντίνου (μετέπειτα διευθυντής στην Κοργιαλένιο Σχολή, στις Σπέτσες) και καθηγητής των νέων ελληνικών ο ευαίσθητος ποιητής της γενιάς του 1930, Όμηρος Μπεκής.

Η ασυμβατότητα οικογένειας και εκπαιδευτικών θεσμών επανεμφανίστηκε για να εξελιχθεί σε χάσμα στα φοιτητικά του χρόνια στη Φιλοσοφική Αθηνών (1951-58). Το μείγμα φιλολογικού κλασικισμού και κοινωνικού συντηρητισμού κληρονομημένο από τον μεσοπόλεμο γνώριζε τώρα νέα άνθηση στους «σκοτεινούς διαδρόμους της Φιλοσοφικής». ¹ Στους φοιτητικούς κύκλους κυριαρχούσαν οι «εκοφίτες» και τα μέλη των χριστιανικών οργανώσεων. Υπαρκτοί αλλά λιγοστοί οι οπαδοί του προοδευτικού αστισμού (με τους οποίους συμπορευόταν ο Δημαράς), ενώ οι αριστεροί, όσοι υπήρχαν, φρόντιζαν να μην κάνουν ιδιαίτερος αισθητή την παρουσία τους. Ανάμεσα στις δύο κατευθύνσεις της σχολής, Φιλολογία-Φιλοσοφία και Ιστορία-Αρχαιολογία, ο Δημαράς επέλεξε την δεύτερη ως λιγότερο (φανερά) σκοταδιστική από την πρώτη. Εκεί τουλάχιστον δίδασκαν οι (συγκριτικά) πιο καταξιωμένοι επιστημονικά Ζακυθινός, Βλάχος και Μαρινάτος.

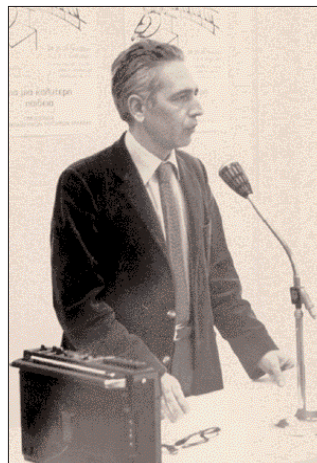
σης πονήματα για το παρελθόν της νεοελληνικής εκπαίδευσης δύσκολα μπορούν να θεωρηθούν ιστορικές μελέτες, αφενός επειδή δεν στηρίζονται σε ένα επαρκές σώμα τεκμηρίων, αφετέρου διότι στο σύνολό τους «δεν ερμηνεύουν τα φαινόμενα, αλλά περιορίζονται στην απλή απαρίθμηση των σχετικών κυβερνητικών μέτρων» (Α', 1η'). Η ιστορία όμως δεν είναι απλή γραμμική παράθεση γεγονότων του παρελθόντος. Είναι επιλεγμένα γεγονότα σε ορισμένη διάταξη, έτσι που να φανερώνουν σχέσεις και να αποκαλύπτουν νοήματα. Σχέσεις ανάμεσα στα επιμέρους στοιχεία του εκπαιδευτικού συστήματος μα κυρίως σχέσεις ανάμεσα σε αυτό και την περιρρέουσα πραγματικότητα. Χωρίς «τα παράλληλα κοινωνικά και πολιτικοοικονομικά γεγονότα και φαινόμενα (...) δεν μπορεί να υπάρξει ούτε κατανόηση ούτε ερμηνεία των εκπαιδευτικών» (Α', 1θ'). Αυτή η αυτονόητη σήμερα παραδοχή αγνοήθηκε από όλες σχεδόν τις προγενέστερες προσπάθειες, οι οποίες προσέγγισαν τα εκπαιδευτικά ως εάν να εκτυλίσσονταν σε πολιτικό, κοινωνικό και ιδεολογικό κενό. Επιχειρώντας και στο σημείο αυτό την τομή, ο Δημαράς αφενός ενσωματώνει στη σύνθεση τις πλέον αναγκαίες συσχετίσεις, αφετέρου προτάσ-

σει έναν εκτεταμένο (24 σελίδων) χρονολογικό πίνακα, στον οποίο σκιαγραφείται αδρομερώς το ιστορικό πλαίσιο των 147 ετών (1821-1967) που καλύπτει η μελέτη, παρέχοντας στον αναγνώστη τη δυνατότητα για μια ταχεία συγχρονική και διαχρονική συγκριτική ανάγνωση των εκπαιδευτικών με τα λοιπά γεγονότα και φαινόμενα.

Από τις μεθοδολογικές καινοτομίες να επισημάσουμε, τέλος, την εισαγωγική διασαφήνιση της βασικής έννοιας, η οποία απορρέοντας από το στόχο της μελέτης, επιβάλλει την περιοδολόγηση και οργανώνει την δομή της: Η «εκπαιδευτική μεταρρύθμιση» δεν είναι για τον Δημαρά μία οποιαδήποτε τροποποίηση επιμέρους πτυχών του

εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά μία ριζική μεταβολή των βασικών του χαρακτηριστικών: «Μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος δεν είναι η νομοθετική αντικατάσταση μιας διδακτικής μεθόδου με μια άλλη, ούτε το χτίσιμο σχολικών κτηρίων, ούτε η αύξηση των αποδοχών των δασκάλων, ούτε ακόμη η μεταβολή του ωρολογίου και του αναλυτικού προγράμματος. Αυτά, όσο σημαντικά κι αν είναι, μπορεί να αποτελούν στοιχεία μιας μεταρρύθμισης ή να είναι απλές αλλαγές στα εξωτερικά χαρακτηριστικά ενός συστήματος που στην ουσία του μένει αμετάβλητο. Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση είναι κάτι βαθύτερο. Είναι η αλλαγή προσανατολισμού. Είναι η κυριάρχηση ενός νέου πνεύματος» (Α', κ'). Το ουσιώδες είναι το «πνεύμα» (η λέξη επανέρχεται στη σύνθεση 35 φορές), η φιλοσοφία δηλαδή που διαπνέει το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ως τομή ιδωμένη, η «εκπαιδευτική μεταρρύθμιση», χωρίζει την ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης στην περίοδο που εισάγεται, αναπτύσσεται και κυριαρχεί το «παλαιό πνεύμα» (Α' τόμος) και στην περίοδο που επιχειρείται η αμφισβήτηση του «παλαιού» και η εισαγωγή του «νέου πνεύματος» (Β' τόμος).

Ολοκληρώνοντας τις σπουδές του στα 1958 (και έχοντας εκπληρώσει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις εντός του χρόνου σπουδών) προσλαμβάνεται από τη Σχολή Μωραΐτη ως καθηγητής Γυμνασίου με σύσταση του νεοελληνιστή, αργότερα καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Άλκη Αγγέλου. Με δεδομένη τη μισαλλόδοξη εθνοφοροσύνη της πρώτης μετεμφυλιακής δεκαετίας, η σχολή Μωραΐτη φάνταζε λίκνο του διαφωτισμού. Εκεί δίδασκαν ήδη, εκτός από τον Αγγέλου, ο Γιώργος Αλισανδράτος και ο Μάρκος Κυνηγός. Έτσι το ελληνικό σχολείο, με το οποίο ο νεαρός Δημαράς είχε μία διαρκή ασυμβατότητα, έμελλε να αποτελέσει τον επαγγελματικό του στίβο και πολύ γρήγορα το επιστημονικό του πεδίο. Η πολιτισμική ταυτότητα της οικογένειάς και ιδιαιτέρως οι τυπικές ψυχολογικές διεργασίες ταύτισης-διαφοροποίησης γιου και πατέρα φαίνεται να έπαιξαν σημαντικό ρόλο

Ο Αλέξης Δημαράς σε συνέδριο της ΔΙΕΛΕ

στον επιστημονικό προσανατολισμό του Αλέξη Δημαρά. «Είχα πάντοτε την επιθυμία να κινηθώ στο χώρο του πατέρα μου, μα ταυτόχρονα να είμαι διαφορετικός από εκείνον», ανέφερε σε μία συζήτησή μας. Στο χώρο της Ιστορίας της Παιδείας, λοιπόν, όπως ο Κ. Θ., αλλά μακριά από την ειδική περιοχή της λογοτεχνίας. Κάπως έτσι, η εκπαίδευση, πρώην βασανιστικό μαθητικό βίωμα και νυν ελπιδοφόρο επαγγελματικό στοίχημα, προκρίθηκε αβίαστα ως επιστημονικό αντικείμενο. Η πρώτη εξωθεσμική ενασχόλησή του με την Ιστορία της Εκπαίδευσης αποτυπώθηκε σε ένα πρώτο δημοσίευμα στα 1965² ενώ παράλληλα διερευνούσε τις δυνατότητες να εργαστεί πιο συστηματικά στο πλαίσιο οργανωμένων μεταπτυχιακών σπουδών. Η ευκαιρία δόθηκε στις 19 Απριλίου 1967: Προσφορά μιας υποτροφίας από το Βρετανικό Συμβούλιο που προέβλεπε και εργασία σε σχολείο της μέσης εκ-

Σε αδρές γραμμές το «παλαιό πνεύμα» ανιχνεύεται σε δύο πτυχές του σχολικού θεσμού: Στη δομή («ο συγκεντρωτισμός και η ομοιομορφία») και στο περιεχόμενο («ο θεωρητικός-κλασικιστικός προσανατολισμός του προγράμματος»). Η αυστηρά συγκεντρωτική οργάνωση, η τυποποίηση και η ομοιομορφία προκρίνονται κυρίως με την έλευση των Βαυαρών (1833) για να διασφαλίσουν τον κρατικό έλεγχο στο σύστημα. Όταν προς τα τέλη του 19ου αιώνα (1892-94) εισάγονται το κρατικό αναλυτικό πρόγραμμα, το ενιαίο εβδομαδιαίο πρόγραμμα και το μοναδικό βιβλίο για κάθε μάθημα «η ελληνική εκπαίδευση πλησίασε πολύ το ιδανικό του Ναπολέοντα που καμάρωνε πως ήξερε κάθε στιγμή της ημέρας τι ακριβώς διδάσκεται σε κάθε τάξη, κάθε σχολείου της Γαλλίας» (Α', με' - σ'). Ακόμα και η κατάργηση των διδασκάλων (1885) και η πλήρης ανάληψη των εξόδων της στοιχειώδους εκπαίδευσης από το κράτος (1892), πτυχές θετικά αξιολογημένες από κοινωνική σκοπιά, προσεγγίζονται από τον Δημαρά ως επιλογές που στόχευαν στην ενίσχυση του συγκεντρωτισμού και συνακόλουθα στην ένταση του κρατικού ελέγχου (Α', μδ').

Εξελισσόμενος σε σταθερά του συστήματος ο συγκεντρωτισμός ενισχύεται περαιτέρω σε περιόδους αυταρχικής διακυβέρνησης με την εισαγωγή μέτρων που επιφανειακά απαντούν σε κοινωνικά αιτήματα ή σε ανάγκες εξορθολογισμού του συστήματος. Η στην ίδια κατεύθυνση υπογραμμίζονται σύστοιχες ενέργειες κυρίως αυταρχικών καθεστώτων όπως η ίδρυση του Οργανισμού Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων

από τον Μεταξά (Β', ν'), η επέκταση της ελλαδικής εκπαιδευτικής δομής στα Δωδεκάνησα από τις κυβερνήσεις του εμφυλίου (Β', νδ'), η υπαγωγή της ευθύνης για όλες τις επαγγελματικές σχολές στο Υπουργείο Παιδείας από την κυβέρνηση της ΕΡΕ (Β', νη') ή τα δωρεάν εγχειρίδια στην ανώτατη εκπαίδευση από την δικτατορία των συνταγματαρχών (Β', ξδ') καταθέτονται στην *Μεταρρύθμιση* ως αποδεικτικά του ανωτέρω ισχυρισμού. Αλλά και οι μεταρρυθμιστικές δυνάμεις ελάχιστα έπραξαν για την άμβλυνση του συγκεντρωτισμού και τον εξοβελισμό της ομοιομορφίας. Η μελέτη εξαίρει, βεβαίως, τις ελάχιστες παρεκκλίσεις από τον κανόνα όπως «τα προαιρετικά μαθήματα, τα απογεύματα ελευθέρως εργασίας, το δικαίωμα του Συλλόγου των καθηγητών να αυξομειώνει τις ώρες διδασκαλίας των μαθημάτων» που προβλέπει η μεταρρύθμιση του 1929 (Β', μη'), ενώ αφιερώνει επίσης δύο σελίδες για να αναδείξει (και να υποδείξει) το Δημοτικό Παρθεναγωγείο του Βόλου (1908-11), «το μόνο ως σήμερα σχολείο με διαφορετικό παιδευτικό προσανατολισμό από τα άλλα σχολεία της επικράτειας» (Β', λγ'). Οι αναμενόμενες όμως (για λόγους εσωτερικής συνέ-

► παιδείας στο Λονδίνο. Η στιγμιαία αμφιθυμία (διότι στο μεταξύ είχε δημιουργήσει οικογένεια) παραμερίστηκε όταν δύο ημέρες αργότερα κηρύχτηκε η δικτατορία των συνταγματαρχών.

Στο Λονδίνο έμεινε πέντε χρόνια (1967-1972). Παράλληλα με την εργασία του παρακολούθησε μεταπτυχιακό πρόγραμμα στο Institute of Education και κατόπιν εκπόνησε διδακτορική διατριβή στο Kings' College με επιβλέποντα τον ειδικό στη νεοελληνική ιστορία Richard Clogg³. Εκεί ο Αλέξης Δημαράς μυήθηκε στη συστηματική ιστορική έρευνα και εκεί εντέλει ξεπέρασε οριστικά τη διαρκή ως τότε αντίφαση ανάμεσα στην κουλτούρα της οικογένειας και των εκπαιδευτικών μηχανισμών. Απογοητευμένος καθώς ήταν από το ελληνικό εκπαιδευτικό παρόν στράφηκε, για τη διατριβή του, στην περίοδο συγκρότησης του ελληνικού κράτους (1821-31), για μία αναζήτηση και επισταμένη διερεύνηση των αρχικών εκπαιδευτικών δομών και νοοτροπιών⁴. Πτυχές της (ανέκδοτης) διατριβής του ενσωματώθηκαν, εκτός των άλλων, σε μία αγγλόφωνη συμμετοχή σε συλλογικό τόμο με επιμελητή τον Clogg⁵ και σε ένα άρθρο στο περιοδικό «Νέα Εστία»⁶.

Η επιστροφή στην Ελλάδα (1972) συνοδεύτηκε από την έκδοση της μονογραφίας «Το Αλφαβητάρι με τον Ήλιο»⁷. Ένα

μόλις χρόνο αργότερα κυκλοφόρησε η κλασική πλέον μελέτη που αναλύεται εδώ: Η Μεταρρύθμιση που δεν έγινε, με την ευρύτητα του θέματός της, τη νέα (τότε) μεθοδολογική της προσέγγιση, την επαρκή και έγκυρη τεκμηρίωση και την εκδοτική της επιτυχία αποτέλεσε καθοριστική τομή στην ελληνική εκπαιδευτική ιστοριογραφία.⁸ Από τα επόμενα, που δεν ενδιαφέρουν εδώ, περιορίζομαι να υποσημειώσω τις δύο σημαντικότερες από τις μελέτες που ακολούθησαν⁹, και να αναφέρω τη δραστηριότητά του στην Εταιρεία Σπουδών¹⁰, την προεδρία του στο Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας (2000-2004)¹¹, και τέλος τη συμμετοχή του στην πρόσφατη πολύτομη Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, η οποία συμπυκνώνει τη συνολική ως σήμερα επιστημονική του πορεία¹². Η αναγόμευσή του σε επίτιμο διδάκτορα από το Πανεπιστήμιο Αθηνών (2001) ήρθε να επικυρώσει επισήμως την ευρεία αναγνώριση του έργου του από την κοινότητα των εκπαιδευτικών και των ιστορικών.

Σημειώσεις:

¹ «Παγωμένος άνεμος πνέει στους σκοτεινούς διαδρόμους της Φιλοσοφικής» (Δελμούζος).

πειας) ενστάσεις, απουσιάζουν στην επαναστατικό δικαίω μεταρρύθμιση του 1917-20, για την οποία οι δημοτικοί του Εκπαιδευτικού Ομίλου αξιοποίησαν ποικιλότροπα την συγκεντρωτική δομή, ενώ στην μεταρρύθμιση του 1964, αν και επικρίνεται, η παγίωση του συγκεντρωτισμού δικαιολογείται εν τέλει, εφόσον «εκείνο που έχει κυρίαρχη σημασία είναι πως η νέα νομοθεσία άλλαξε τη γενικότερη διάθεση που επικρατούσε στον χώρο της εκπαίδευσης: Οι καθηγητές αντιμετώπισαν με νέο τρόπο τα μαθήματά τους και οι μαθητές αγάπησαν τα σχολικά τους βιβλία» (Β', ξβ').

Εφόσον ο συγκεντρωτισμός, το «πνεύμα» της δομής, γίνεται ανεκτός όταν αξιοποιείται από τους μεταρρυθμιστές, υστερεί, στις αξιολογήσεις του Δημαρά, σε σχέση με τον «πνεύμα» του περιεχομένου, τον προσανατολισμό δηλαδή του προγράμματος που προωθούσαν τα μεταρρυθμιστικά εγχειρήματα. Στα πρώτα χρόνια ιδιαιτέρως του μεσοπολέμου το πνεύμα της μεταρρύθμισης (όπως άλλωστε και της Μεταρρύθμισης) ελάχιστα απείχε από το πνεύμα του διαφωτισμού: Ορθός λόγος στην προσέγγιση του φυσικού και κοινωνικού κόσμου (δηλαδή επι-

στήμη στη θέση της θρησκείας), φιλελευθερισμός στην πολιτεία (δηλαδή αστική δημοκρατία) και παιδοκεντρικός στη διδακτική πρακτική (δηλαδή Νέα Αγωγή). Αν προστεθεί και η δημοτική γλώσσα, προϋπόθεση για να λειτουργήσουν τα προηγούμενα, έχουμε ό,τι στην εγχώρια παιδαγωγική σκέψη ονομάστηκε «εκπαιδευτικός δημοτικισμός». Διαβάζοντας κανείς τη *Μεταρρύθμιση* μένει με την αίσθηση ότι ο Δημαράς επισκοπεί ενάμισι αιώνα για να μπορέσει να μιλήσει για τις «βαθιές τομές των χρόνων 1910-1930», για «τον εκπαιδευτικό όμιλο και τους πρωτεργάτες του». Για τους παιδαγωγούς του μεσοπολέμου, δηλαδή, όσους κινήθηκαν στην αριστερή πτέρυγα του πρώιμου βενιζελισμού αλλά απομακρύνθηκαν από τον ύστερο βενιζελισμό της Τετραετίας, όσους ανήκοντας στον φιλελεύθερο αστισμό επέτρεπαν στα αριστερά τους πολλαπλές οσμώσεις ενώ διατηρούσαν τα δεξιά τους απολύτως στεγανά. Το αρχικό όριο είναι οπωσδήποτε ο Δελμούζος του 1908. Το τελικό όριο ο Δελμούζος πάλι του 1927. Αλλά σε καμιά περίπτωση ο Δελμούζος του 1951.

Η εναντίωσή του Δημαρά στον συγκεντρωτισμό φαίνεται να εκκινά από

το γεγονός ότι το ελληνικό κράτος στις περισσότερες στιγμές του αλλά ιδιαιτέρως κατά τις μέρες συγγραφής της *Μεταρρύθμισης* (αρχές της δεκαετίας του '70) αποδεχόταν τον κλασικισμό, ενίσχυε τον συντηρητισμό και τον σκοταδισμό ώστε να ελέγχει τις κοινωνικές διεργασίες. Η προσήλωση του Δημαρά στην αποκέντρωση (η οποία νοείται ως μεταβίβαση της ευθύνης για λήψη αποφάσεων σε επιμέρους κοινωνικούς φορείς - Β', νη') εδράζεται αφενός στην εκτίμηση ότι η κοινωνία προπορεύεται του κράτους, και αφετέρου στην πεποίθηση ότι σε συνθήκες άρσης του κρατικού ελέγχου ο διαφωτισμός, στην ελληνική εκπαιδευτική του εκδοχή, δεν μπορεί παρά να κυριαρχήσει. Στην συγκυρία εκείνη, ωστόσο, είχε ήδη υποστεί μία ακόμη δεινή ήττα.

Οι πτηνόμενοι διατείνεται ο Έρικ Χομπσμπάουμ γίνονται καλύτεροι ιστορικοί. Ο Αλέξης Δημαράς έγινε ο πρώτος σημαντικός ιστορικός της νεοελληνικής εκπαίδευσης. Ίσως επειδή ήταν ο τελευταίος γνήσιος εκπρόσωπος ενός πτηνόμενου (τότε) παιδαγωγικού κινήματος: του εκπαιδευτικού δημοτικισμού.

* Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

² Λήμμα «Εκπαίδευση», στη Γενική Παγκόσμια Εγκυκλοπαιδεία Πάπυρος-Λαρούς, τόμ. ΣΤ' («Ελλάς»), σελ. 376-382, Αθήνα 1965 [και σε ανάτυπο με τον τίτλο *Νεοελληνική Εκπαίδευσις (Ιστορικών Σχεδιάσματος)*].

³ Γνωστός στην Ελλάδα από τις μελέτες του, τη συνδρομή του στις αντιστασιακές προσπάθειες επί χούντας και πρόσφατα από τη μετάφραση του βιβλίου του *Sort History of Modern Greece*, 1992. [*Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας 1770-1990*, μετ. Λυδία Παπαδάκη, Αθήνα, Ιστορητής, 1995].

⁴ Alexis Dimaras, *Foreign, and Particularly English, Influences on Educational Policies in Greece During the War of Independence and their Development under Capodistrias (1821-1831)*, Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, 1973.

⁵ A. Dimaras, «The other British Philhellenes», στο Richard Clogg (ed.), *The Struggle for Greek Independence*, Λονδίνο 1973, σελ. 200-223.

⁶ Αλέξης Δημαράς, «Τα εκπαιδευτικά στα χρόνια του Αγώνα», περ. *Νέα Εστία*, τχ. 1043, 25-12-1970, σελ. 51-59.

⁷ Αθήνα, Ερμής, 1972.

⁸ Βλ. τις εκτιμήσεις της Χριστίνας Κουλούρη, «Η ιστοριογραφία της νεοελληνικής εκπαίδευσης: Συνέχειες και ρήξεις (1967-

2002)», στο Πασχάλης Κιτρομυλίδης και Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης (επιμ.), *Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002*, τόμ. Α', Αθήνα, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, 2004, σελ. 499. Πρβλ. ανάλογες κρίσεις της Άννας Φραγκουδάκη 28 χρόνια νωρίτερα στο *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι*, Αθήνα, Κέδρος, 1977, σελ. 9.

⁹ Αλέξης Δημαράς, *Μίλτος Κουντουράς: Κλείστε τα σχολεία (Εκπαιδευτικά άπαντα)*, τ. Α' και Β', Αθήνα, Γνώση, 1985 και του ίδιου, *Εκπαιδευτικός Όμιλος. Κατάλογος μελών 1910-1927*, Αθήνα, Εταιρεία Σπουδών, 1994.

¹⁰ Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (Ιδρυτής: Σχολή Μωραΐτη). Ο Δημαράς υπήρξε ιδρυτικό μέλος της (1972) και είναι σήμερα πρόεδρός της.

¹¹ Ας μου επιτραπεί να αναφέρω και την εκεί συνεργασία μας για τη συγκρότηση και έκδοση της Βιβλιογραφίας των Ελληνικών Παιδαγωγικών Περιοδικών: Αλέξης Δημαράς (εποπτεία), Χάρης Αθανασιάδης (επιμέλεια), *Ελληνικά Παιδαγωγικά Περιοδικά. Βιβλιογραφία 1831-1974*, Αθήνα, Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, 2004.

¹² Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τόμοι 10, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003-4.

**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

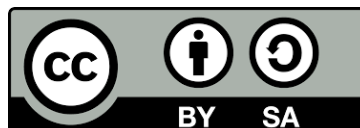
Σημειώματα

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Διδάσκων: Αναπληρωτής Καθηγητής Χ. Αθανασιάδης.
«Ιστορία της Εκπαίδευσης Ι : Η εκπαίδευση στον μακρύ 19ο αιώνα 1774-188. Για το βιβλίο
Η Μεταρρύθμιση που δεν έγινε, του Αλέξη Δημαρά». Έκδοση: 1.0. Ιωάννινα 2014.
Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://ecourse.uoi.gr/course/view.php?id=1357>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

- Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά Δημιουργού - Παρόμοια Διανομή, Διεθνής Έκδοση 4.0 [1] ή μεταγενέστερη.

[1] <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>.